

փոխերս» իսկական նշանակությունը հասկանում էին և բրբջում էին... երբ մի լրեր կին 8-10 տարի զաւակ չէր ունենում և յանկարծ լսում էր, որ նա զաւակ է ունեցել՝ հարեւանները, կամ ազգականները լսելիս՝ հռհռալով և բրբջալով միմեանց յայտնում էին, — «աղչի, նա բարձր փոխել է»: Եւ եթէ պատահէր մի օր նա այցի գար նրանց տունը՝ կանայք նրա շուրջն էին հաւաքւում, շնորհաւորում էին նրան և բրբջալով հարց էին տալիս, — «աղչի, էլե՞նի՞ բարձր փոխեցիր...» և նորից բրբջում էին: Եւ ահա այս միտքն է արտայայտւած Սաթենիկի վիպասանական կտորի մէջ՝ սրանից մօտ 2100 տարի առաջ...

Եզրակացորիւն. — Իմ ասածներից և բացատրութիւններից պարզ երեւում է որ «Վիպասանական երգերի» Սաթենիկին վերաբերող կտորի մէջ՝ բուսական ոչ մի բառ գոյութիւն չունի, բոժանքի գաղափարը բացակայում է, այլ կայ դաւաճանական, անհաւատարիմ և գաղտնի սէր փնտռելու գաղափարը:

Որ այդ հատւածը - քերականորէն պարզ է և ուղիղ, բառամթերքով հասկանալի է, թէեւ ոչ ոսկեգորեան (և չէր էլ կարող լինել), իսկ մտքով յար և նման է մեր այսօրւայ ժողովրդական հաւատալիքներին՝ երեւան է գալիս իմ բացատրութիւններից:

Այդ հատւածը բառացիօրէն և առանց շարադասութիւնը փոխելու՝ պիտի թարգմանել:

Տեւելում է Սարենիկ տիկին տեւելները, — Արտաւնոշը (հրաշիկ) խաւար նաեւ խաւարչի ստուածներից, — Բարձրից Արգաւանի:

Ես սպասում եմ լսելու մեր բանասէրների կարծիքները իմ տւած բացատրութիւնների մասին:

Ես հաւատում եմ, որ իմ տւած բացատրութեամբ խորենացու այս մութ առեղծւածը իսպառ լուծւած պէտք է համարել:

ՍԱՀԱԿ ԶԹԶԵԱՆ

Ֆրէզնո, Կալիֆորնիա.

ԱՌ ՄԻԻԹԱՐ ԱԲԲԱՀԱՅՐ

Յաղրապանծ ծովը դարձնալ իր փանդիտներն է յոշգրեւորեցնել ջուրերը առեկն ընդմէջ երկնի և երկրի. Դուռն կ'երեւիս իմ հոգւոյս վերացման դէմ բերկրալի՝ Ինչպէս շառաշլն արեգին ծոցն անդունդին տրտմաւոր:

Զրկայ վայրկեան մ'որ ըրայ այնքան բովիւ և անանց, Որքան քոչ այցն իմ կեանքին մեկնութեան մէջ մրտերիմ, Որքան քոչ սէրն որով ես տարի խոնկեալ ու սիրտ իմ Դեպի բարձրերն, ուր կ'ապրին գերիշխանն ու Աստուած:

Տեսիլներն իմ միշտ քեզմով առին հրաշքի, քալի և ոյժ, Քոչ մրտածման և սիրոյն կատարներէն շողակար՝ Ես քաղեցի ներշնչման ետրոշայսները քեզմէ:

Հիւս, խոշկեւ, ուրկի Դուռն առանդեցիր քանն անգին, Ես կը դիտեմ Ս. Ղազարեւ, որոշն քարերը հաստատ՝ Լոյսի նրման կը վառին աշրափոխման մէջ խորին:

Ս. Ղազար, 19 Յունիս 1949

ՍՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՍՏՈՒԳԱՐԱՆԱԿԱՆ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԸ

(Aracoeli = Առաքեալ)

Տօքթ. Ատուր Յ. Եղուպեան «Անահիտ» 1947-8 թիւերուն մէջ քանի մը յօդուածներով կը յայտարարէ թէ Հայուն և հայերէնին հետքերը մեծ եղած են մեր ձաւոր Արեւելքէն մինչեւ Արեւմուտք, թէ եւրոպական և այլ օտար լեզուներու շատ մը բառեր, յատուկ անուններ և տեղանուններ հայկական ծագում ունին:

Բազմաթիւ բառեր յիշելէ յետոյ կ'աւելցնէ. — «քանի մը տարի առաջ ամերիկեան գրութեան մը մէջ կարդացի որ Հոմար Aracoeli (Առաքեալ) անուն տեղ մը կայ: Վերջերս աչքէ անցուցի Հոմար քարտէսը և գտայ այդ վայրը հին Կապիտոլիումի շրջանակին մէջ, «Առաքեալի քարտէսը և փողոց» անունով: Ս. Պապին և Միսիթարեան հայերուն տեղեկագրեցի այդ մասին... Առաքեալի հայանուն հնութիւնը մեզ տասն և ութ դարեր ետ կը տանի... հետաքննենք և երեւան հանենք մեր միջնութեան այդ փաստերը...» եւ այլն:

Եւ խմբագրապետը արդարանալի տաւ բակուանցով. «Արդեօք զիտական լուրջ հիմք ունի, թէ՛ հեղինակին ազգասիրական խանդավառ երեւակայութիւնն է», ըսելով կը թողու բանասէրներու քննադատութեան:

Տիտղոսաւոր բանասէր ու լեզուագէտ չըլլալու ինծի պիտի չթոյլատրեմ բացարձակ վճիռ մը արձակել: Չափազանց գնահատելով հանդերձ Տօքթ.ին երկարամեայ աշխատութիւնները, կը ցաւիմ ըսելու որ համաձայն չեմ յարգելի յօդուածաւոր համաձայն չեմ յարգելի յօդուածաւոր հանդերձ ուղղութեան հետ, բառերին ընդգրկած ուղղութեան հետ, բառերու ստուգաբանական հարցին մէջ:

Առնենք զոր օր. Béarn, Ֆրանսայի

Պէտքն գաւառին Beneharnum հին քաղաքին անունն է, որուն բնակիչներն էին Beneharnensis, Huronensis, Venarni. Հայերէն «բերան» բառին հետ ո՛րեք ազգակցութիւն չունի: Tours քաղաքը՝ կոլուաները կը կոչէին զայն Altionos. Հռոմայեցիք փոխեցին Caesarodunum Turonum-ի, տեղւոյն բնակիչներուն անունով, Les Turones. Ո՛ր եւ է առնչութիւն չկայ հայերէն «Տուրու»-ի հետ, «Տուրուբերան»՝ Տարիներ առաջ Փարիզ՝ խանութի մը ճակտին վրայ կարգացի «Désarméniens» անունը: Հետաքրքրութեամբ ներս մտայ և որպէսզի տէրը զիս ոտտկանական քննիչի մը տեղ առնելով կասկածամտութեամբ չմօտենայ ինծի, պարզեցի թէ յատուկ անուններու ուսումնասիրութեամբ կը պարապիմ: Ժպտելով նախորդութեան կը արարալիմ: Ժպտելով պատասխանեց թէ շատ ազատ գաղափար մը ունէր, միայն լսած էր թէ իր նախնիքները հայեր են եղած և այդ անունով կոչուած: Բայց թէ այս հայերէն անուն չէ, ֆրանսերէն է որ հայեր կը նշանակէ:

Յանկը երկար է. բայց ամէնէն շատ ուշադրութիւնս գրաւողը եղաւ վերոյիշեալ Aracoeli (Առաքեալ) բառը: Իւրաքանչիւր բառ և անուն առանձնաբար մանրամասն վերլուծման, քննական խոր ուսումնասիրութեան ու բացատրութեան կը կարօտի: Ուրեմն նախ քան այդ, ակնարկ մը նետել անհրաժեշտ է պատմութեան ընթացքին ստուգաբանական գիտութեան բռնած մեթոտներուն վրայ, հասկնալու համար թէ ինչո՞ւ և ի՞նչպէս յարգելի յօդուածագիրը աչքառու շփոթութեան զոհ գացած է:

Ինչպէս բնութեան բոլոր արտադրութիւններու զարգացման, այսպէս ալ լեզուներու զարգացման կը նախագահեն օրէնքը և կարգ ու կանոնը: Այն բոլոր փոփոխութիւնները զորս կը նշմարենք մարդկային լեզուի պատմութեան մէջ, դիտւածի արդիւնք չեն, այլ՝ ճակատապարհ կը հնազանդին սահմանաւորեալ զօրէն կը հնազանդին օրէնքներու:

Քայլ առ քայլ հետեւիլ բառերուն տա-
ռադարձութիւններուն ու անհոգեմտութեան,
մերկացնել զանոնք իրենց այլազան տա-
րազներու փոփոխութիւններէն, ուսանիլ
բոլոր կերպարանափոխութիւնները զորս
կրած են դարերու ընթացքին, հաստատել
ազգակցութիւնը և առաջնորդել զանոնք
իրենց սկզբնական ձեւին պարզութեան,
իրենց ծագման աղբիւրին: Բառերուն ծա-
գումը, կերպարանափոխութիւնը, ազգակ-
ցութիւնը, այս է ստուգաբանական գի-
տութիւնը որ մէկ կողմէ կապուած է պատ-
մութեան ամենախառաւ շրջանին, միւս
կողմէ՝ մարդկային մտքին վերլուծումին,
լեզուներու գիտին, խօսքին կատարելու-
թեան: Թէպէտեւ շնորհիւ լեզուագէտներու
և բանասէրներու գիտուն պրպտումներուն
ու աշխատութեանց գրեթէ կատարելու-
թեան հասած է, բայց և այնպէս ինչպէս
ամէն գիտութիւն, ստուգաբանութիւնն ալ
երկար դարեր խաբխափեցաւ, գալարուե-
ցաւ տարօրինակ, հակասական, տղայա-
կան սխաթմաներու մէջ մինչեւ 1816, երբ
Bopp, գերմանացի բանասէր «Հնդեւրո-
պական լեզուներուն բաղդատական քերա-
կանութիւն»-ը հրատարակեց:

Յոյները շատ զբաղեցան ստուգաբա-
նութեամբ, բայց առանց երբէք հասկնա-
լու թէ ինչ կրնար ըլլալ իր պատմական
ու գրական կարեւորութիւնը: Ուսումնա-
սիրեցին միայն իրենց լեզուն, առանց
կասկածելու թէ թերեւս յունարէնն ալ կը
սերէր ուրիշ տիպար լեզուէ մը: Պղատուն,
վերլուծելով յունարէնը և չկարողանա-
լով զսպել ազգային հպարտութեան փա-
ղաքշական նախապաշարումը, սպառնեց
իր ճարտար ու խորունկ բնագիտութեան
բոլոր աղբիւրները, առաջնորդելու համար
զայն՝ բանասիրական սկզբունքի մը բար-
ձրութեան: Արդի գիտութիւնը զմայլելով
հանդերձ այդ զօրեղ ու հանճարամիտ
ճիգերուն, մերժած է իր մէթոտը, հաստա-

տելով թէ այն բառերը որոնցմով Պղատուն
շինած էր յունարէն բաղդադրեալներ ու
անհոգեմտութիւններ, կը սերէին ուղղակի երբեմն
երբայական բայց մանաւանդ սանսքրիթ
(որ կը նշանակէ յղիւած, կատարեալ)
արմատներէն:

Եւ որովհետեւ հաստատուն և որոշ հիմ
մը կը պակսէր, ստուգաբանական հարցերը
դարերով աւելորդ և անսպառելի հակաճա-
ռութեանց առարկայ դարձան. ճարտար
բայց սնտի թէզեր միայն ի յայտ եկան:
Այս անդամահատութեան գործողութիւնը
ալ աւելի առաջ գնաց Աղեքսանդրիոյ
դպրոցին գրողներովը, պարագլուխ ունե-
նալով Արիստարքէս և ասոնք ալ յան-
գեցան ալ աւելի արտառոց մեկնաբանու-
թիւններու: Բագմավեպ քերականներ Պլու-
տարգոսի ծաղու առարկայ եղան:

Պատմաբաններն ու աշխարհագիրները,
գաւառներու և քաղաքներու անուան շուրջ
նոյն սխալին մէջ ինկան: Ինչպէս չի
հիանալ յունական վառ և բեզուն երեւա-
կայութեան վրայ: Ամենայն հեշտութեամբ
ծագում մը կու տային իրենց քաղաքնե-
րուն, յետոյ նոյն անունով հերոս մը
կը ստեղծէին կամ մը հնարէին առիթ մը
որ պիտի հայթայթէր բնական ստուգա-
բանութիւն մը:

Այս մէթոտը, դիւրին և սխալ, կը
գտնուի նաեւ լատին ստուգաբաններու
մօտ, միջին դարուն, և մեր օրերուն ալ
բոլորովին անյայտացած է: Դատողու-
թիւնն ու տրամաբանութիւնը կը հպատա-
կեցնէին իրենց երեւակայական քանակոյ-
քին: Ոմանք լատիններէնի վերագրեցին
յունական ծագում, բռնագրօսիկ մերձե-
ցումներ ցուցադրելով. ուրիշներ՝ մերժեցին
այդ ենթադրութիւնը ազգային հպարտու-
թեամբ, այդ աստիճանի որ հռոմայեցի-
ները ատելութեամբ տոգորեալ դուրս նետել
ուզեցին այն բառերը որոնք առաւել կամ
նուազ հեղինակական զիմագիծ կը կրէին:
Տիրերիոս կայսրը արտաքսել տուաւ յու-
նական բառերը որոնք ապագայնացուե-

ցան Օրերակոյտի վճիռով: Հիները չու-
նէին ո՛ր և է ներգաղութիւն իսկ ստուգա-
բանական գիտութեան մասին, որ կ'ա-
ռաջնորդէ գիտական ճամբաներով, ար-
մատի մը որ բառերուն հոգին է ու կեն-
դանի սերմը ուրիշ կը քաղեն իրենց ոյժն
ու տարողութիւնը: Ամբողջ իրենց աշխա-
տութիւնը կը սահմանափակուէր քերական-
նական առաւել կամ նուազ կոշտ ենթա-
դրութիւններու:

Միջին դարուն գրական շրջանին, ստու-
գաբանական գիտութիւնը միաց միայուն,
հետեւելով տակաւին յունական և լատի-
նական ուղիներուն: «Զմայլելի Տօթէոր»
յորջորջուած Roger Bacon (1214-
1294), Անգլիացի վանական, միջնադա-
րեան փորձառական գիտութեան յստա-
րեան ներկայացուցիչներէն մին, պա-
կամիտ ներկայացուցիչներէն մին, պա-
պատուաւոր դիրք մը կը զբաւէ լեզուի
պատմութեան մէջ: Առաջինն էր որ յղացաւ
պատմական քերականութեան մը գա-
ղաղատական քերականութեան մը գա-
ղափարը: Կորովամտութեամբ հակառա-
կեցաւ բոլոր անոնց գէմ որոնք լատիններէն
կ'աւելցնէին բառերու անհոգեմտութեան
նախ՝ առաջարկէին, առանց նկատի առնելու նախ՝
«gehenna» կ'ըսէին, կու գայ յունարէն
«gehenne» (հող, երկիր) և ennos (խորունկ) բա-
ռէին, մինչդեռ երբայերէն բառ մըն է և
չէր կրնար յունարէնէն ծագիլ:

Շրջան մը եղաւ որ երբայերէնը նկա-
տուեցաւ ամենահինը և բոլոր միւս լեզու-
ներուն մայրը. հետեւաբար երբայերէնի
մէջ փնտռեցին բոլոր բարբառներուն ծա-
գումը և ստուգաբանութիւնը: Այս գորո-
ցին ներկայացուցիչները հանգիստացան
16-րդ դարուն, Z. Bogan, Bochart, Ju-
ste Lipse, Vossius, աստուածաբաններ
ու բանասէրներ: Գտնուեցան որ լեզուի
ու բանասէրներ տուին եթովպիերէնի, քաղ-
դիերէնի, հայերէնի: Եգիպտացիք ու Չի-
նացիք ալ պահանջեցին այդ առանձնա-
շնորհումը: G. Bécane, ստուգաբանու-
թիւններով փորձեց ապացուցանել թէ ֆլա-

մանտ երկրաւոր դրախտին մէջ խօսուած
լեզուն էր, իսկ կանոնիկոս Bast, հատոր-
ներով կ'ապացուցանէր թէ Հոմերոս Պելժ
էր, և թէ Իլիականի տեսարանները կը
ներկայացնէին Հէլեկոլանտ կղզին: Այս-
պէս ազգային ուսանանամտութիւնները
փայփայելով կ'իյնային անհեթեթ սխալ-
ներու մէջ: Սրամիտ մը ըսած է թէ ստու-
գաբանութեան մէջ բառերը կը նմանին
զանգակներուն որոնց հնչել կու տան ինչ
որ կ'ուզեն:

Զուտրճալի օրինակ մը: Ըսին թէ
haricot բառը կու գայ լատիններէն fistula
բառէն. ահա թէ ինչպէս, ինչ ճարտա-
րութեամբ. fistula-էն սերած է fistula-
ris անունը, որուն նուագականն է fistula-
rico, յետոյ արմատը ջնջելով միացեր է
haricot անունը, ինչ որ սովորա-
կանին նման վայելի ահարկու հեգնանք-
ներուն արժանացաւ:

Սակայն գիտութիւնը թէպէտեւ դանդա-
ղօրէն բայց ապահովապէս մշակուելով
կ'ընթանար դէպի յաջողութիւն: G. Mé-
nage-ի, որ եղաւ Տիկին տը Սէվինեհի
դաստիարակիչը, և Ch. Du Cange-ի
(1610-1688) բառարաններուն մէջ նշմա-
րուեցան բոլոր այն աստիճանաւոր փոփո-
խութիւնները հին լատիններէնէն դէպի նոր
լատիններէն: Մինչեւ այս ատեն ստուգա-
բանները ուրիշ դատանի (criterium)
չունէին սխալ անհոգեմտութեան ճշմարտէն
զանազանելու համար՝ եթէ ոչ հնչիւնին
նմանութիւնը և երկու բառերուն իմաստը
զոր կուզէին բաղդատել: Fr. Villemain
կ'ըսէ. — «Բառարան մը որ rival բառին
համար կ'ըսէ թէ կու գայ լատիններէն
rivalis-էն, ինձ բան մը չի սորվեցներ
եթէ չբացատրէ թէ ինչպէս հռոմայեցի
իրաւագէտները և լատին հողագործները
rivalet կոչեցին երկու riverains-ները
որ կը բաժնէին գետակ մը (rivus) ու
յաճախ ալ կը վիճէին, ոռոգելու համար
իրենց դաշտերը, և ինչպէս այս բառը յե-

տագային ուրիշ բարոյական իմաստ մը ստացեր է, բոլորովին հեռու իր սկզբնական իմաստէն: Նոյն բանն է բոլոր բաներուն համար. aimer կուգայ amare-էն, calamité կու գայ calamitas-էն, բան մը չի նշանակեր... »:

Նոր դպրոցը եղաւ գիտական: 19-րդ դարու բանասէրները զմայլելի կերպով մշակեցին ստուգաբանական գիտութիւնը, փոխադրելով զայն աւելի բեղուն, աւելի ընդարձակ դաշտի վրայ և արգասաւորեցին զայն հիանալիօրէն: Լուրջ և գիտական դրութիւն մը յաջորդեց ներշնչումներու արկածախնդրութեան ու ենթադրութիւններու ազատութեան: Երկարամեայ աշխատութիւններով հաստատուեցաւ թէ երբ սկզբնական բառի մը մէկ տառը կ'անյայտանար իր ածանցեալին մէջ և կամ ուրիշ գիր մը անոր յաջորդէր, այս աներեւու թացումը կամ փոխադրութիւնը, արմատներուն կերպարանափոխութիւնները մէկ լեզուէ միւսը, կը կատարուէին որոշ օրէնքներու համաձայն: Գաղափար մը տալու համար ստուգաբանական նոր դրութեան մասին առնենք իբր օրինակ *avare* (ազահ) բառը:

Լատիներէն *avarus*-էն կու գայ ըսելը չի բաւեր: Այս բառը կազմուած է ուղղակի *avere* բառէն որ կը նշանակէ եռանդով փափագիլ, բայ մը որուն կապուած է բաներու բազմանդամ ընտանիք մը որ կ'ընդունին թէ իրենց նախահայրը եղած է զօհեւրոպական արմատը, որ կը նշանակէ կարօտիլ, պահել, տիրանալու փափաքիլ: Այս արմատին շուրջ հաւաքած են հետեւեալ բառերը. *avide*, (ընչաքաղց) - *avoir* (ունենալ), *avoine*, վարսակ, ընչաքաղց բոյս որ ամբողջ տեղը կը գրաւէ. - *Avignon* (*av-enionem*), վարսակի քաղաքը - *Avella*, Նաբոլիի թագաւորութեան քաղաքը որ կը հայթայթէր մեծաքանակ վարսակ - *Aveline*, տեսակ մը կաղին զոր կը քաղէին նախապէս Աւելլա քաղաքէն, եւայլն, եւայլն:

Երեւելի գիտուններ Bopp, Humboldt, Schlegel, Grimm, Pott, Benfey, Burnouf, Meillet, M. Müller նուիրուելով լեզուներու բաղդատական ուսումնասիրութեան, աչքառու յաջողութիւններ և բեղուն արդիւնաւորութիւններ ձեռք բերին: Ստուգաբանական գիտութիւնը ալ չի զբաղիր բառերու հնչիւնով ու նմանութեամբ՝ ըլլայ ձեւին ըլլայ խորքին մէջ, այլ կ'ուսումնասիրէ անոնց ազդակցական կապերը, կը ջանայ ապացուցանել թէ ինչպէս բառ մը ստորագնաբար, կանոնաւոր կերպով և անպայմանօրէն փոխուած է ուրիշ բառի մը և ինչպէս կարողացած է իր սկզբնական գաղափարէն անցնիլ արդի իմաստին:

Այսպէս կը տեսնենք թէ ինչպէս լեզուները կը ցոլացնեն ազգերու պատմութիւնը, ինչպէս գրեթէ բոլոր բառերը, եթէ զիտանք վերլուծել ու քննել զանազանելով, կրնան մեզի պատմել հազարաւոր փոփոխութիւնները զորս կրած են իրենց երկար ճանապարհորդութիւններով, կեղրոնական Ասիայէն մինչեւ Հնդկաստան, Պարսկաստան, Յունաստան, Իտալիա, Գաղղիա, Անգլիա, նորաշխարհ և այլուր: Շատ բառեր աշխարհի շրջանը բոլորած են. լեզուներու մէջ անդադար փոփոխութիւն կ'ըլլայ բառերու յաւիտենական երթեւեկով: Ստուգաբանութեամբ կրնանք ճամբորդել մէկ դարէն միւսը, աշխարհի պատմութեան ամենախառաւ շրջաններէն իսկ անցնելով: Այս պատճառաւ, պատմական, բառերու աղաւաղումներով, իմաստին ընդլայնումով, գիրերու փոփոխութեամբ, բառերու կցումով, ձուլումով, ստուգաբանութեանց կողքին կը գտնուին նաեւ հաւանական, առասպելական և կասկածելի ստուգաբանութիւններ:

Նոյն ընտանիքին պատկանող բառերը ճանաչելի են նախ ինչ ինչ գիրերու «ֆիզիքական նմանութեամբ» որ կը կազմեն իրենց արմատը և որ անխուսափելիօրէն երեւան կու գան իւրաքանչիւր ածանցեալ

բառին մէջ: Երկրորդ՝ ճանաչելի են «բաւոյական նմանութեամբ» որ է իմաստին յարաբերութիւնը, ըստ որում, հակառակ կերպարանափոխութեանց, իւրաքանչիւր բառին գաղափարը կապուած է ընդհանուր գաղափարին որ կ'արտայայտուի ստեղծիչ բառով այսինքն արմատով:

Անգլիացի արեւելագէտ և դիցաբան M. Müller (1823-1900) սապէս կը գրէ. «Եթէ ճշմարտութիւն մը կայ օրէնքներուն մէջ որ կը կառավարեն լեզուներուն յեղաշրջումը, պէտք է ընդունիլ իբր ապագաշրջումը, պէտք է ընդունիլ իբր ապահով սկզբունք թէ բառերը որոնք ունին հոյն հնչիւնը անգլիերէնի և սանսքրիթի մէջ, չեն կրնար ըլլալ անպայման նոյն բառերը... երբեմն կը պատահի որ տարբեր լեզուներու մէջ կրնան ազգակցական կապեր ունենալ կամ չունենալ, կը գրաւապեր ունենալ կամ չունենալ նոյն հնչիւնը նուրի բառեր որոնք ունին նոյն հնչիւնը և իմաստի նմանութիւն մը... Բուն ստուգաբանութիւնը ո՛ր և է կապ չունի հետեւեալ հետ...» Եւ հիմնուելով բազմաթիւ օրինակներու վրայ, կ'առաջարկէ հետեւեալ չորս կանոնները.

1. - Նոյն բառը՝ նոյն և մէկ լեզուին մէջ, տարբեր ձեւեր կ'առնէ:
2. - Նոյն բառը՝ տարբեր լեզուներու մէջ, տարբեր ձեւեր կ'առնէ:
3. - Տարբեր բառեր՝ նոյն և մէկ լեզուին մէջ, նոյն ձեւը կ'առնեն:
4. - Տարբեր բառեր՝ տարբեր լեզուներու մէջ, նոյն ձեւը կ'առնեն:

Այս յստակ բացատրութիւններէն յետոյ, կրնանք այժմ անվեհեր մօտենալ վերոյիշեալ *Araceli* (Առաքեալ) բառին:

«Առաքեալ» բառը հայերէն կը նշանակէ՝ զրկուած, յղեալ, պատգամաւոր (apostolo). մինչ *Araceli* լատիներէն է: Վերլուծենք:

Նախ, *Ara* կը նշանակէ՝ խորան (յուն. *αἶρω*): *Or. Aram tenere* (ձեռքը խո-

րանին վրայ դնել. երդման համար = *Կիկերոն*:

Երկրորդ՝ որոշիչ (*déterminatif*) բառի մը ընկերակցութեամբ զանազան քաղաքներու, վայրերու իմաստը կու տար: *Or. Aræ Alexandri* (Կիկերոն = Ալեքսանդրիոյ քաղաք), *Aræ Ubiorum* (Սիւէթոն. Հռենոսի վրայ քաղաք):

Երրորդ՝ փոխաբերաբար կը նշանակէ պաշտպանութիւն, օգնութիւն: *Or. Confugare ad aram tribunatus* (Կիկերոն = Տրիբուններուն պաշտպանութեան տակ դնել):

Cœli, լատիներէն *cœlum* կամ *cœlum* բառն է որ կը նշանակէ նախ երկինք, երկնակամար, որուն յոգնակին է *cœli*. *Or. Regia cœli* (երկնային բնակավայր), *Cæsar in cœlum fertur* (Կիկերոն = Կեսարը բարձրացուցին երկինք):

Երկրորդ՝ այս բառով կը յորջորջեն բազմաթիւ աշխարհագրական վայրեր: *Or. Սիկիլիոյ շուրջ շատ մը ապառաժուտ կղզիներ*, *Cœlæ* (Տրովադայի զրացի կղզիներ), *Cœlæ-Syria* (Պղին), *Cœlæ Eubœa* (Լօպէ կղզիին մէկ ծոցը), եւայլն, եւայլն:

Հռոմի եօթը լեռներէն մին կը կոչուէր *Cœlius*. Կ'ըսեն թէ իր ծագումը առած է մեծ ընտանիքի մը անունէն, *Celius Rufus*, Կիկերոնի պաշտպանեալը: Ես համամիտ չեմ այս կարծիքին, նախ՝ *Celius*-ի ուղղագրութիւնը տարբեր է երկրորդ՝ պատմութիւնը մեզի կ'աւանդէ թէ *Numa Pompilius*, Հռոմի երկրորդ թագաւորը, գիշերները կ'երթար *Cœlus* թագաւորը, գիշերները կ'երթար *Cœlus* թագաւորին անտաններուն մէջ, աղբիւրի մը մօտ՝ խորհուրդ հարցնելու համար *Egérie* իսկ *Tullus Hostilius*, յաւերժահարսին: Իսկ *Tullus Hostilius*, իր յաջորդը, այդ լեռան վրայ հաստատուեցաւ աղբաւորներու թաղամասին մէջ և հողեր բաշխեց չքաւորներուն: Ուրեմն՝ Գրիստոսէ եօթը դար առաջ *Cœlus* գոյութիւն ունէր արդէն երբ տակաւին հաւանական է «Առաքեալ» բառ չկար:

Հետեւաբար՝ երկու բառերէ շինուած

